

Andere Metaphernarten (27,6%):

– **Prozessuelle Metaphern:** *fest abschließen* – укласти термінову угоду, *ein Angebot einholen* – запрошувати брати участь в торгах.

– **Metaphern der physikalischen Größen:** *Umlaufgeschwindigkeit des Geldes* – оборотність грошей;

– **Raummetaphern:** *obere Preislage* – верхній рівень цін;

– **Technische Metaphern:** *technologische Lücke* – технологічний розрив (відставання в технологічному розвитку);

– **Richtungsmetaphern:** *direkter Absatz* – прямий збут.

Wie die angeführten Beispiele zeugen, kann man in der Wirtschaftsterminologie metaphorische Termini aus verschiedensten Bereichen finden. Solche zweigliedrigen metaphorischen Wortverbindungen treten oft in den Wirtschaftstexten auf, z. B.:

Die US-Börsen starten den Freitagshandel mit leichten Verlusten. Der kalte Winter sorgte für einen unerwarteten Rückgang der Produktion. Ein langes Wochenende und ein strenges Wetter sorgen wohl für einen ruhigen Handel (WW 2014/14/02).

[...] in einer Stadt, in der galoppierende Inflation die monatlichen Durchschnittseinkommen von umgerechnet etwa 470 Euro wegfrisst. (WW 2014/25/10).

Die will eine Isolation ihres Wachstumsmarkts verhindern. (WW 2014/04/08).

Die Devisenbeschränkungen könnten zwar kurzfristig eine Kapitalflucht verhindern, sagten Volkswirte und private Unternehmer (WW 2014/02/06/).

Angesichts der jetzt beschlossenen massiven Sanktionsverschärfungen droht eine weitere Abkühlung der Wirtschaftsbeziehungen zwischen dem Westen und Russland. [...] (WW 2014/17/07).

Zweigliedrige metaphorische Wortverbindungen kann man nach der Bedeutung der Komponenten innerhalb und außerhalb der phraseologischen Verbindung als teildiomatische bezeichnen. Meist kommt eine Komponente in übertragener Bedeutung vor, was der Wortverbindung eine gewisse Bildhaftigkeit gibt.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Analyse des Wirtschaftsdeutschen vom Standpunkt der Metaphorisierung die Erkenntnis bestätigt, dass dieser Bereich der Fachkommunikation an zweigliedrigen metaphorischen Wortverbindungen reich ist. Die größte morphologisch-syntaktische Gruppe der untersuchten Wortverbindungen bilden adjektivische zweigliedrige Wortverbindungen, die einer präzisieren Begriffsbestimmung dienen. Die zweitgrößte Gruppe sind verbale metaphorische Wortverbindungen, in denen sich Substantive mit Verben verbinden, die drittgrößte – substantivische Wortverbindungen, die viertgrößte – partizipiale Verbindungen. Nach dem semantischen Kriterium werden Naturmetaphern, Haushaltsmetaphern, Militärmetaphern, Farbenmetaphern, Metaphern der physikalischen Charakteristiken, Medizinmetaphern Tiermetaphern und andere Metaphernarten herausgefunden. Eine gründliche Untersuchung der Terminologie setzt nicht nur die Analyse der unmittelbaren Termini, sondern auch ihrer Verbindbarkeit, fachlicher Wortverbindungen, Wendungen und syntaktischer Merkmale des Fachtextes voraus, was das Objekt der künftigen Forschung bildet.

Literaturverzeichnis:

1. Бондарчук М. М. Структурно-семантические параметры русской авиационной терминосистемы (макрополе «движение летального аппарата»): Автореф. дис... канд. филол. наук / Маргарита Николаевна Бондарчук. – К., 2000. – 32 с.
2. Вовк Л. Р. Семантична деривація як один із креативних механізмів словотвірної номінації біржово-банківської діяльності / Л. Р. Вовк // Німецько-українські міжмовні стосунки (міжкультурна комунікація і лінгводидактика): Матеріали доповідей та виступів Третьої Міжнародної конференції германістів (12–13 жовтня 2007 року) / Відп. редактор Кияк Т. Р. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 3–9.
3. Дружбяк С. В. Метафоричні терміни в системі соціально-економічної лексики (на матеріалі німецької мови) / С. В. Дружбяк // Культура народів Причорномор'я. Научний журнал, № 142. т.1. – 2008. – С. 222–224.
4. Donalies Elke Basiswissen Deutsche Phraseologie / Elke Donalies. – Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2009. – 132 S.
5. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer – 2., durchges. und erg. Aufl. – Tübingen: Niemeyer, 1997. – 357 S.
6. Földes Csaba Phraseologie disziplinär und interdisziplinär / Csaba Földes. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2009. – 766 S.
7. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache / Lohtar Hoffmann – Berlin: Akademie-Verlag, 1987. – 308 S.
8. Roelcke T. Fachsprachen / Thorsten Roelcke – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH, 2005. – 250 S.

Illustrationsquellen:

9. Дружбяк С. В. Німецько-український словник економічних термінів / С. В. Дружбяк. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 160 с.
10. WW – Wirtschaftswoche – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wiwo.de/archiv/>

УДК 811.11-112, 81-112.2, 81-112.4, 81'32,81'33

О. Є. Басалкевич,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ДІАХРОННА МОДЕЛЬ ТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВИХ СИНОНІМІЧНИХ РЯДІВ У ДАВНЬОШОТЛАНДСЬКІЙ МОВІ

Розглядається процес еволюції синонімічних рядів якісних прикметників у давньошотландській мові на матеріалі словника давньошотландської мови (*Dictionary of the Older Scottish Tongue, DOST*). Ряди будуються на хронологічній основі. Виявляється діахронний текстовий прототип кожного члена синонімічного ряду, що є датованим входженням у певне літературне джерело давньошотландської мови періоду 1100-1720. Для таким чином побудованого ряду встановлюються наступні принципові характеристики: історична домінанта, історичні ядро та периферія. Фоном дослідження слугує мова Шотландії до 1700 року, а саме давньошотландська мова, що має безпосереднім джерелом спершу Нортумбрський діалект староанглійської мови та згодом середньоанглійські запозичення. Ці два мовотворчі впливи мотивовані історичним контекстом. Твірна старо- та середньоанглійська лексика подана поряд з романськими, кельтськими, скандинавськими та нижньогерманськими запозиченнями у етимологічних відомостях описової структури, що відтворює ряд синонімів у порядку їхньої появи, підтвердженій відповідним текстовим прототипом, його датою та бібліографічними параметрами, відповідною семантичною ознакою та ваговим коефіцієнтом. Дана структура є звітом сконфігурованої бази даних *IseIIntro*, що містить вичерпні описи з *DOST* та виконує

всі необхідні обрахунки. Сукупність даних описових структур становить часткову інтерпретацію історичного тезауруса давньошотландської мови, на основі чого здійснюється доповнююче дослідження – діахронної семантичної структури слова. Для повноти опису та аналізу вводяться деякі ймовірнісні та нечіткі характеристики.

Ключові слова: словник давньошотландської мови, словник шотландської мови, історична синонімія, діахронний синонімічний ряд, історична домінанта, історичне ядро та периферія, діахронний текстовий прототип, діахронна семантична структура, історичний тезаурус, якісні прикметники, нечітка множина, характеристична функція чіткості, нечітка лінгвістична змінна, розподіл Пуассона.

С помощью электронного словаря древнешотландского языка изучается процесс эволюции синонимических рядов качественных прилагательных. Построение таких рядов носит хронологический характер и для каждого слова предполагает наличие датированного диахронического текстового прототипа, этимологических сведений, исследуемого семантического компонента, литературного источника и весового коэффициента. Вводятся определения понятий лингво-исторического толка: исторической доминанты, исторического ядра и периферии синонимического ряда. Лексикон древнешотландского языка – производной Нортумбурского диалекта староанглийского языка – в меру исторических корреляций пополнился староанглийскими, кельтскими, романскими, скандинавскими и нижнегерманскими заимствованиями, что и отображено в этимологическом разделе вышеуказанной лексикографической структуры. Совокупность таких объектов является некоторым приближением исторического тезауруса, вследствие чего представляется возможным исследовать диахроническую семантическую структуру слова. Данное исследование реализуется с помощью разработанной реляционной базы данных IsetIntro. Для глубины предлагаемого в работе анализа вводятся вспомогательные вероятностные и нечеткие характеристики.

Ключевые слова: словарь древнешотландского языка, историческая синонимия, качественные прилагательные, диахронический синонимический ряд, историческая доминанта, историческое ядро и периферия, диахронический текстовый прототип, диахроническая семантическая структура, исторический тезаурус, нечеткие множества, характеристическая функция четкости, лингвистическая переменная, распределение Пуассона.

Subject of the suggested research is adjective synonymy in Older Scots regarded in the process of its evolution. The appearance of Older Scots qualitative adjectives and their affiliation into synonymous series is traced through the Dictionary of the Scottish Language (DSL), in particular the electronic representation of its Older Scots component – the Dictionary of the Older Scottish Tongue (DOST). The relative word birth date is ascertained from documented Scottish literature artifacts for the period of 1340–1720. The main characteristics of historical or diachronic set, namely generic word, historical core and periphery are defined on the chronological basis. The background of the research – Older Scots (1100–1700) – is regarded in the context of its development from the Northumbrian branch of Old English. The correlation with English lexis is covered within the etymological section of the framework, representing the succession of synonyms, built in chronological ascending of dates of the target word meaning appearances, and supported with the appropriate weight coefficients, the mentioned origin inquiries, text prototypes and source titles. The framework is enacted by the query of the configured IsetIntro database, comprising the exhaustive description extracts from DOST and providing all the needed calculations. The hierarchical semantic structure or the diachronically expanding sense structure of a word is extricated from the constructed frame entries indicating time, etymology, meaning and source aspects. The mentioned electronic representation corresponds to the main requirements of the historical thesaurus compilation which must take due account of the cultural and linguistic interplay with respect to Older Scots cross-border influences. A computational contribution into the suggested research is combined from the complementary probabilistic-fuzzy approaches, which enables a certain quantitative analysis into the nature of the synonymous series evolution. The accuracy of the results is justified by a considerable lexical selection and stipulated by the found associations and theoretical references. Scots synonymy is argued to be of relevance for the description of the issues of onomasiological proximity of English in its cross-cultural context.

Key-words: historical synonymy, diachronic set, generic word, historical core and periphery, diachronic semantic structure, textual prototype, historical thesaurus, qualitative adjectives, DSL, DOST, Poisson distribution, fuzzy sets, membership function, fuzzy linguistic variable.

Пропоноване у статті дослідження належить до лексикографічних розробок історичного типу. Поняття історичної синонімії набуває конкретних рис у побудові діахронних синонімічних рядів якісних прикметників давньошотландської мови.

Дане моделювання реалізується на основі словника давньошотландської мови (Dictionary of the Older Scottish Tongue, DOST), що є складовою електронного словника шотландської мови (Dictionary of the Scottish Language, DSL) [9]. Попередня версія інтерфейсу словника детально описана у [2]. Тип дослідження виходить з основних принципів побудови історичних тезаурусів. Орієнтуючим є дослідження [7], що гармоніює з розробкою історичного тезауруса англійської мови. Вступом до даного представлення є [3]. Попередній лексичний аналіз джерельної мови був здійснений автором у [1] на основі [9].

Описова структура цільових рядів повинна забезпечувати вичерпну інформацію щодо кожного входження. Представляє інтерес датований текстовий прототип, тобто цитата з літературного джерела, у якій це слово задокументоване вперше. Особливої уваги заслуговують етимологічні відомості, що виявляють походження слова, відслідковуючи його орфографічну трансформацію при переході з однієї мови в іншу. На розгляд виноситиметься й значення слова, зокрема та його семантична компонента, згідно якої будується ряд. Можливим також видається встановлення діахронної семантичної структури слова, що окреслюється у поєднанні в хронологічний ланцюжок тих семантичних ознак слова, за якими воно буде різні синонімічні ряди. Для подальшої оцінки отриманих структур необхідно ввести деякі ймовірнісні та нечіткі характеристики, що відіграють комплементарну роль у викладі формалізованої моделі дослідження.

Отже, матеріалом дослідження є давньошотландська мова, історичній періодизації якої відводять проміжок часу з V ст. до 1700 р., виділяючи підперіоди долітературної шотландської – V ст. – 1375 р., ранньої шотландської – 1375–1450 рр. та середньошотландської – 1450–1700рр. Останній, у свою чергу, поділяється на період ранньої середньошотландської – 1450–1550 рр. та період пізньої середньошотландської – 1550–1700 рр. [8, с. 95].

Давньошотландська мова (1100–1700), похідна староанглійської мови, розпочала свій розвиток на шотландських територіях Лотіансу та Стретклайду з вторгненням англів у V–VI ст. До 1100 року англійці зберігали автентичність своєї мови. Її подальшому поширенню сприяло правління Малкольма III, який у 1058 запровадив староанглійську мову при своєму дворі. Вплив середньоанглійської мови на розвиток давньошотландської мови місце завдяки королю Девіду, який у 1124 запросив у країну норманську знать, челядь якої розмовляла північно-англійською мовою зі значними скандинавськими запозиченнями, та англійському королю Едварду I з його вторгненням у Шотландію в 1305 році. Після перемоги Роберта Брюса біля Баннокбурна в 1314 році та проголошення незалежного Шотландського Королівства давньошотландська мова розвивалась самостійно аж до Унії 1603 року, набувши статусу державної та витіснивши до далеких північних околиць кельтську (гельську) шотландську мову. Об'єднання Корон Англії та Шотландії у 1603 суттєво позначилося на подальшій історії давньошотландської мови, остаточно підпорядкувавши її нормам англійської [1, с. 9]

Щодо інших культурних та мовних впливів, то важливу роль відіграло зближення Шотландії з Францією, що на довгий час стала основним стратегічним та культурним партнером королівства. Унаслідок чого спостерігався значний вплив французьких запозичень у давньошотландську мову, на якій вже суттєво позначився міграційний рух скандинавських, фламандських і нормандських переселенців та, природно, вплив кельтського субстрату. Давньоскандинавська мова набула суттєвої впливовості на Шетландських островах, Оркні та частині Кайтнесу. На цих територіях вона навіть змінила свою назву на *Nonn* та широко вживалася аж до XVII століття, що помітно позначилося на місцевих діалектах. У Середні Віки Шотландія перебувала у тісних торговельних стосунках з Фландрією, Люксембургом, згодом Бургундськими Нідерландами, ввівши у свій лексикон морську, побутову та торговельну лексику [1, с. 9].

Характер лексичної еволюції давньошотландської мови, досліджений у [1], спостерігається й у творенні синонімічних прикметникових рядів. Досліджувані лексеми являють собою або асимільовану середньоанглійську форму або запозичення: романське, кельтське, скандинавське чи нижньогерманське. Зрідка текстовий прототип представляється топонімом і реферую до староанглійської лексеми.

З метою реалізації вищеописаних завдань створено реляційну базу даних *IsetIntro*, її детальний опис викладено у [3]. На даному етапі досліджень конфігурацію дещо ускладнено. Зокрема, описова структура доповнена етимологічним розділом, де подається походження слова та його орфографічна трансформація на шляху до статусу в давньошотландській мові. Часто такий ланцюжок відображає рух слова крізь дві-три мовні системи. Крім того, опис кожного входження поповнений семантичною компонентою, згідно якої слово входить у даний синонімічний ряд та орфографічними давньошотландськими формами слова. Для ілюстрації дослідження виберемо семантичне поле *brade – narrow* (Puc.1).

<i>OS syno</i>	<i>Year</i>	<i>Coeff</i>	<i>Word forms</i>	<i>Origin</i>	<i>Etymology details</i>	<i>Meaning</i>	<i>Text prototype</i>	<i>Title</i>	<i>Author</i>
brade	1200	1	braid, brad, braide, brayd, bread, breid, bred	English	[Northern ME. brade, brad (mid. and southern brode, brod), early ME. brad, OE. brad.]	Broad or wide, in various applications.	Bradestrothe, Brademedwe	Place-names	
wyd	1375	0,6211028	wyde, wid, vyd(e, wyid, vide, void	English	[ME and e.m.E. wide (Orm), wid (c1250), wyd (Manning), wyd e (Rolle), OE wid.]	Of great extent, vast, extensive in area, spacious in all directions.	The wode is bath braid and vyde;	The Bruce.	John Barbour
utmast	1380	0,6102771	umast, umaste, umaist, umest, umeist, umuist, umais, (unmeist), wmast, wmeist, omast, owmeist, oumaist, amast, amaist	English	[ME vuemeste, iuemaste (both Ancr. R.), ouemeste (c1280), omest (c1430), OE ulemest, superl. of ufera (Over adj., Uver adj.).]	Most important or far-reaching.	Scho let hym wyt the vtmast thinge. That he wes but a fundlynge;	Legends of the Saints.	Barbour, John
large	1420	0,5236721	laarge, larg; lardg(e, lairdge, learge, lerge	English	[ME. large (a 1200), e.m.E. lardg(e, OF. large fem., superseding larg masc. (see Larg). In MSS. of Wyntoun sometimes written largis, -es.]	Ample in capacity or extent; spacious, roomy, extensive, wide, broad.	He made ... a bull off bras, Large [C. Largis] and hole wyth-in;	The Orygynale Cronykil of Scotland, by Andrew of Wyntoun	Wyntoun, Andrew of; Laing, David
sid	1461	0,4565531	side, syd(e, syed, syid	English	[ME and e.m.E. sid (Orm), side (Cursor M.), syde (a1310), OE sid. Cf. ON sídr]	Long, wide, large; pendulous.	The ymage of Sanct Andro ... with a side cote ewin to his fute;	The Acts of the Parliaments of Scotland. 1124–1707.	Thomson, T., Innes, C., Record Commission (eds.)
roum	1475	0,4045601	roum, rowm(e), roume; rome; room(e)	English	[ME and e.m.E. rume (Orm), room (Cursor M.), rowme (Rolle), room (c1635), OE rúm, ON rúmr, MDu. ruum, ruyrn, MLG rúm, ruem.]	Spacious; extensive; broad.	A rowme passage to the wallis [they] thaim dycht;	The Acts and Deidis of the illustere and vaigeannd Campioun Schir William Wallace, Knight of Ellerslie. By Henry the Minstrel, commonly known as Blind Harry.	Blind Harry; Moir, James (ed.);
rife	1500	0,3504619	ryfe, ryif, rief, ryef, riffe, ryff(e, ryaf	English	[ME and e.m.E. riue, rife, late OE ryfe (for *rife), ON rífr.]	Wide spread; prevalent; of common occurrence; frequently met with.	I haue oft tymes bene quhair gude hes bene ryfe;	The Tail of Rauf Coilgear.	
ample	1542	0,2595266	ample, ampill	English	[Late ME. ample (Caxton), F. ample, L. amplus.]	Abundant; extensive; full; complete.	(be large and ample commission).	The Acts of the Parliaments of Scotland. 1124–1707.	Thomson, T., Innes, C., Record Commission (eds.)
oppin	1572	0,1945727	oppin, opin e, -inn, -yn(e, -en, opne; oppine, oppyn(e, -oyn, -en; vppin, apin	English	[ME. and e.m.E. open, opyn, etc., OE. open.]	oppin licht = broad daylight	Not only to forfeir the company of men, bot alsua from loking on the oppin licht;	Ane Detectioun of the Doingis of Marie Quene of Scottis.	Buchanan, George;
brod	1590	0,1556005	brode	English	[e.m.E. brode, replacing Sc. braid Brade a.]	Broad.	My plesand pathe and ampill port ... So brawe and brod;	Poems of John Stewart of Baldynneis.	John of Baldynneis
vast	1590	0,1556005	wast, vaest	English	[e.m.E. vast (1575-85), vaste (1590), F. vaste, L. vastus.]	Extensive, enormous, large, great.	If it be your fate wast seas to love, of my becalmed breast leame how to move;	The Works of William Fowler, Secretary to Queen Anne.	Fowler, William; Meikle, H. W., Craigie, J. and Purves, J. (eds.)

main	1596	0,1428097	mayne, mane, main e, mayine, mean(e), men	English	[ME. main, mayn(e), main (Layamon), partly ON. megin, megn, adj., strong, powerful, partly OE. maegen- ON. megin- (Main n.1), in compounds. The early examples recorded in OED, and Stratmann-Bradley are from north records and from west-mid. allit. verse only.]	Extensive, considerable (stretch of water); open (sea, ocean).	Quhatevir land is betuene thir twa mane fludes Forth ... and Tai, Fife is called;	The Historie of Scotland written first in Latin by..Johne Leslie..and translated in Scottish by Father James Dairymple.	Leslie, John Bishop of Ross; Cody, E.G. (ed.);
dreich	1600	0,1339492	dreigh, dreiche, drigh	English	[ME. dregh, dreg (dreig) (13th c.), OScaud. *dreog-, dreug-, ON. drjugr.]	Extensive; lasting, tedious, tiresome, slow.	Dreigh riuer marks, with hights and hidden hous, ar perillous;	Miscellaneous Poems.	Alexander Montgomerie
heich	1602	0,1296189	hech(e), heiche, heych; heghe, heegh, heigh(e); niech, hych, hiegh	English	[ME. heigh, northern heghe, early heez, hegh, heh, OE. heh, heah. Cf. Heicht a. and Haiche, Hich. Uncommon before the 16th century, the common early forms being Hey, He, and Hie.]	Of edging-lace or braid: broad.	Heich peirling to his mutchis; ... small peirling;	Compota thesaurariorum Regum Sootorum.	Dickson, Thomas (ed.);
spacious	1633	0,0625	spatious, spaciou, spatious	English	[ME and e.m.E. spacious (Wyclif), spaciuous (Caxton).]	Of an area of land: large, extensive.	The parochine of Aberdour ... is soe great and spatious that the hail parishioners thairof can not convenientlie resort to the parochie kirk;	Illustrations of the Topography and Antiquities of the Shires of Aberdeen and Banff.	
<i>OS_syno</i>	<i>Year</i>	<i>Coeff</i>	<i>Word forms</i>	<i>Origin</i>	<i>Etymology details</i>	<i>Meaning</i>	<i>Text prototype</i>	<i>Title</i>	<i>Author</i>
narrow	1200	1	narrow, nar(r)ow(e), nar(r)ow, narow, narraw, nawreye; nerou, nerrow	English	[ME (14th c.) and e.m.E. nar(r)ow(e), ME. narwe (Orm), nar(u)we (13th c.), narwe (13th c.), nerewe (12-13th c.), neruwe (Ancr. R.), naru (12th c.), naru (Orm), narw (Rolle), OE. nearu, -o, inflected nearwe.]	Narrow, constricted, in usual lit. applications.	Narrow -, Narewgate	Liber Sancte Marie de Melros.	Innes, Cosmo Nelson (ed.)
strait	1375	0,6624823	strate, strait t, strayt(t), strayth, strait e, strayte, strait, streit, streyt, street, streat(t), stryte, straight, streight, streicht	English	[ME and e.m.E. streit (Layamon), strait (Cursor M.), strayte (c1300), strait (Rolle), streyt (Wyclif), streight (Lyogate), OF estreit (c1155 in Larousse) tight, close, narrow. L. strictus, p.p. of stringere to tighten, bind tightly. Cf. Stri(c)k adj.]	Of a (means of) passage, way, road, entry, channel, etc.: So narrow as to make access or transit difficult.	Ane euill place, That so strat and so narrow was, That twa men sammyn mycht nocht ryde;	The Bruce.	John Barbour
special	1384	0,6346099	spetial(l), adj., spes(s)- and -ial(l)(e), -yal(l)(e), -yelle, -iell, -ell, -eall, - (e)ale, -aile, -al, -yll, -ull, spashelle, speaciale, spyciall	English	[ME and e.m.E. special e (Ancr. R.), special (Manning), speciel (c1325), special l (1340-70) all adjs., special e (Cursor M.), speccyalle (15th c.), special l (c1440), spetiall (1545) all advs., also special (1290), special l (1473), speccyall (Caxton) all nouns, OF especial, -ial and special (12th c., all in Larousse), L. specialiis individual, particular f. speciēs; Species n.]	Having a particular or limited application, relating to a particular action, state of affairs, person, etc., for a particular purpose or with reference to a particular instance or case. Chiefly, with reference to legal processes, documents, letters, etc.;	That speciall trew and assurance sail [be] be twix thaim ... hauenand the force and effecte in all poyntz as the next trewe gangand be fore;	An Edition of Early Scots Texts from the Beginnings to 1410.	Slater, Jane
neer	1400	0,6028369	neir, ner, neir, neyr, nier, nir, neer	English	[ME. ner (Cursor M.), e.m.E. nere (Caxton), neer(e), near(e), attributive applications of Nere adv.2 Cf. Ner a.]	Close, narrow.	A schip or tua ar in a neir [B. narow] havin;	Versions of 'the lawys of schippis'.	
smal	1473	0,4678723	smal (l), sma(w, smal le, smal e, small(l), smayll, smealle, smell, smau, smaa. Pl. also smal lies.	English	[ME and e.m.E. smal e (c1200), smal (Layamon), smel (c1275), small(e) (Cursor M.), OE. smael, OFris. smel, MDu., MLG. smal, ON. smár (<* smal s. Cf. smal i n. smal i cattle, etc.)]	Of relatively little breadth, narrow.	vij elne of smale rybbanis for the King;	Compota thesaurariorum Regum Sootorum.	Dickson, Thomas (ed.);
finit	1490	0,4241135	fynit(e)	English	[Late ME. fynyte (1493), L. finitus.]	Finite, limited in amount.	The synnis are fynite, and thoct that war infinite, 3it his ment excedis in gudnes;	The Meroure of Wyssdome, composed..by Johannes de Irlandia.	Ireland, John

pin-hippit	1508	0,3683688	pyn-hippit	English	[Pin n.1] [ME. pinn(e) (c 1325), pyn (Chaucer), pynn(e) (14th c.), e.m.E. pin (c 1530), late OE. pinn, peg (a 1100), pin (14th c.), point or peak (c 1450), a cask (1570), also in various transf. uses.]	That has thin or narrow hips.	Thow pure pynhippit vglie averhill With hurkilland bonis holland throw the hyd;	The Poems of William Dunbar.	Dunbar, William
scars	1511	0,3624113	scars(e), scairs(e), scaroe, skars(e), skaroe, scars, scarasse, skarsh, scharoe; skairs(e), skairoe, scains, skairis, scairch, skairch, scairth, skairsche, schairs, schairoe; skers(e), skenis, skershe, soiers	English	[ME and e.m.E. skars (1290), scars e (1340), OF eschars, e scars (12–13th c. in Godefroy), late L. "scars us, f. p.p. of "excarpere = L. excoepere to pick out.]	Of a length of time: short; restricted.	Providing sic defence as for the skars tyme thai mycht;	The Mar Lodge Translation of the History of Scotland.	Boece, Hector 1465–1536; Watson, George (ed.);
bare	1535	0,3347518	bere, beir, ber, berre, beir(e), beyr(e), bair, bayr, bare, bear(e), beer, P.t. bar(e), bair(e), bayr, baere; bur(e), buir(e), buyr(e), bw(y)ir; bore, boir, boon(e), bowir, P.p. bom(e), bomne; bor(e), boir, boyr	English	[ME. bere (beere, beare, bare), beren, OE. beran (ONhb. beara). The p.t. corresponds to ME. bare , bar (OE. baer) and bore (rare before 1600), and the p.p. to ME. bom, boren (OE. boren), southern bore, whence the forms without -n in Sc.]	Limited in amount; scanty.	(thair thrift wes ay so bair and thin)	The Buik of the Cronicles of Scotland: or, a metrical Version of the History of Hector Boece. Stewart	William Stewart
scleuder	1542	0,3208511	slender, -ir, sclendir, sklender, -ir; solinder, sklinder; slindir	English	[ME sclendre (Chaucer), slendre (13.), AF esclendre (MED). The alleged F. esclendre (Palsgrave, 1530) and early Flem. slinder (Kilian, 1569) are of doubtful authenticity (ODEE).]	Of the human mind or its powers, also of a person's ability to do something: Limited; moderate; slight.	A thousand tymes bettir set fourth, then my sclendir capacite and witt is able to ... declair heir;	The Bannatyne Miscellany.	Scott, Sir Walter, Laing, D. and Thomson, T. (eds.);
unthik	1560	0,2255319		English	[Thik adj.] [ME and e.m.E. picke (c1200), pikke (a1250), pykke (Manning), thik (Rolle), thikke (Fiers Plowman), thikk (c1400), thike (a1400-50), thicke (1536), thick (1558), OE picce, ON pykkir.]	Narrow.	The passage owt and going furthe wes high and rair unthik;	The Works of William Fowler, Secretary to Queen Anne.	Fowler, William; Meikle, H. W., Craigie, J. and Purves, J. (eds.)
pactional	1669	0,0686525	pactional	English	[e.m.E. pactional (1624).]	Of a prince: Having his powers restricted by prior agreement.	Do they think that all the limited and pactional princes are but cyphers?	Jus Populi Vindicatum.	Stewart, James of Goodtrees;
laich	1669	0,0686525	laiche, laych(e), laiych; laigh(e), leaigh; leich, leigh, liche; leach(e); laicht, laycht, leaycht	English	[North. ME. lagh(e) (Cursor M.), midl. and south. loogh, loz, louh, early lah (12th c., Orm), ON. lág-r. cf. Law a. Cf. also Lach(e) and Lauch. Sometimes printed (and ? occas. written) with t in place of c as laith etc.]	Narrow (lace).	Heigh lace for band and gravat, ... laigh lace therto;	The Book of the Thanes of Cawdor; a Series of Papers selected from the Charter Room at Cawdor, 1236–1742.	Innes, C. (ed.); Sp.C.,
taxative	1670	0,0666667		Latin	[Med. or mod. L. taxativus.]	In legal or quasi-legal contexts: Limited in power or scope, not definitive or absolute.	Boyes had expressly transferred such a right only, as he himself had from Smith, which was only taxative, and not absolute;	Supplement to the Dictionary of the Decisions of the Court of Session.	Brown, M. P.

Рис.1 Лексико-семантичне поле brade-narow складене з двох діахронних синонімічних рядів.

У розділі 'Meaning' знаходимо 'Broad or wide, in various applications.' для brade та 'Narrow, constricted, in usual lit. applications' для narow. (Рис.1) В етимологічному розділі *brade* позначене як лексема англійського походження з ланцюжком трансформацій, що веде від староанглійської форми *brád* до Нортумбрського *brade* [Northern ME. brade, brad (midl. and southern brode, brod), early ME. brad, OE. brád]. Щодо *narow*, то в розділі 'Origin' також знаходимо English, 'Etymology details' пропонують [ME. (14th c.) and e.m.E. nar(r)ow(e), ME. narowe (Orm), nar(u)we (13th c.), narewe (13th c.), nerewe (12–13th c.), neruwe (Anscr. R.), nareu (12th c.), naru (Orm), narw (Rolle), OE. nearu, -o, inflected nearwe]. До вказаних характеристик додамо вже описані у [3] час появи слова, діахронний текстовий прототип з бібліографічними відомостями джерела та ваговий коефіцієнт. Самі ж вхідження шикуються в структурі у хронологічному порядку, що дозволяє такому формуванню називатися діахронним синонімічним рядом. Перше слово кожного ряду називаємо історичною домінантою, тобто лексемою, що першою відображала конкретну семантичну ознаку.

Діахронна семантична структура (ДСС) слова відрізняється від звичкої семантичної структури хронологічною впорядкованістю семантичних компонент. У даному дослідженні ДСС виявляється за семантичною ознакою, з якою слово входить у синонімічний ряд. На основі датованих текстових прототипів даного слова для всіх зафіксованих у дослідженні семантичних компонент розгортається його ДСС.

Наприклад, ДСС для слова *dreich* відображена на Рис.2.

dreich

<i>OS synonym</i>	<i>Year</i>	<i>Coefficient</i>	<i>Hyperonym</i>	<i>Meaning</i>	<i>Text prototype</i>	<i>Title</i>	<i>Author</i>
<i>dreich</i>	1598	0,26747311828	<i>late</i>	Extensive; lasting, tedious, tiresome, slow.	Lata is lang and dreich;	Fergusson's Scottish Proverbs; from the original print of 1841: together with a larger MS collection of about the same period, hitherto unpublished.	Fergusson, David; Beveridge, Erskine (ed.);
<i>dreich</i>	1800	0,13394919169	<i>wide</i>	Extensive; lasting, tedious, tiresome, slow.	Dreigh riuer marks, with heights and hidden houis, ar pemlous;	Miscellaneous Poems.	Alexander Montgomerie
<i>dreich</i>	1805	0,18988816403	<i>large</i>	Extensive; lasting, tedious, tiresome, slow.	The craig was ugly, stay and dreiche, ... I was effrayit to mount so heich;	The Poems of Alexander Montgomerie.	Alexander Montgomerie

Рис.2 Діахронна семантична структура слова *dreich*

Отже, *dreich* володіє трьома семантичними ознаками *late*, *wide*, *large* (чи входить до трьох синонімічних рядів, домінуючими семантичними ознаками яких є *late*, *wide*, *large*). Згідно кожної ознаки *dreich* задокументоване окремим текстовим прототипом, звідки впливає їх хронологічний порядок. Проте за всіма трьома семантичними компонентами слово належить до одного й того ж лексико-семантичного варіанту *Extensive, lasting, tedious, tiresome, slow*.

bare

<i>OS synonym</i>	<i>Year</i>	<i>Coefficient</i>	<i>Hyperonym</i>	<i>Meaning</i>	<i>Text prototype</i>	<i>Title</i>	<i>Author</i>
<i>bare</i>	1450	0,77839298188	<i>honest</i>	Not covered (up); exposed, open.	(birdis on blossomes bair)	The Book of the Howlat.	Holland, Sir Richard.
<i>bare</i>	1535	0,33475177305	<i>narrow</i>	Limited in amount; scanty.	(thair thrit wes ay so bair and thin)	The Buik of the Croniclis of Scotland: or, a metrical Version of the History of Hector Boece.	William Stewart Stewart

Рис. 3 Діахронна семантична структура слова *bare*

У випадку ж *bare* (Рис.3) семантичні компоненти *honest* та *narrow* прилучають слово до різних лексико-семантичних варіантів, історично першим з яких є *Not covered (up); exposed, open*. Відповідно, двома діахронними синонімічними рядами давньошотландських прикметників, до яких з різними ваговими коефіцієнтами належить *bare* є вище досліджений *narrow*-ряд:

narrow (1), *strait* (0,65), *special* (0,63), *nere* (0,60), *smal* (0,45), *funit* (0,42), *pin-hippit* (0,39), *scars* (0,38), ***bare*** (0,33), *sclender* (0,32), *unthik* (0,23), *pactiounal* (0,07), *laich* (0,07), *taxative* (0,07)

та *reddy*-ряд: *reddy* (1), *rud* (0,99), *suthfast* (0,99), *lel* (0,99), *graith* (0,99), *hartly* (0,99), *mid* (0,96), *richtwis* (0,93), *straucht* (0,89), *unsuspect* (0,88), *round* (0,87), *simpil* (0,87), *apert* (0,81), ***bare*** (0,78), *evin* (0,75), *veritable* (0,76), *richt* (0,76), *trew* (0,75), *afald* (0,73), *upricht* (0,73), *awfald* (0,69), *aufald* (0,67), *anefald* (0,66), *herty* (0,65), *gain* (0,63), *plain* (0,62), *patent* (0,59), *leful* (0,59), *nere* (0,57), *hamely* (0,56), *precordial* (0,54), *pert* (0,53), *undissimilate* (0,53), *honest* (0,53), *harty* (0,52), *hard* (0,48), *efald* (0,48), *immediat* (0,44), *raddy* (0,44), *sincer* (0,42), *mutual* (0,42), *loyall* (0,41), *squar* (0,40), *frank* (0,38), *trasty* (0,37), *nakit* (0,35), *sound* (0,34), *opin* (0,34), *siker* (0,33), *direct* (0,31), *suth* (0,31), *onfold* (0,31), *liberal* (0,30), *lovesome* (0,24), *intyre* (0,18), *strik* (0,16), *real* (0,16), *eufauld* (0,15), *plump* (0,12), *serious* (0,04), *singil* (0,01).

Кожний синонім входить у ряд з певним ваговим коефіцієнтом. Формула для його обчислення

$$W_i^{(y)} = \frac{y_i - y_{\min}}{y_{\max} - y_{\min}} \left(\frac{1}{n+1} - 1 \right) + 1$$

передбачає врахування діахронного діапазону ряду ($y_{\max} - y_{\min}$), тобто проміжку часу від появи найстаршого слова ряду (історичної домінанти) до наймолодшого, а також часової відстані до появи конкретного синоніма ($y_i - y_{\min}$) та кількості слів у синонімічному ряді n . [7, с.27] Зміст такого коефіцієнта – у відображенні першості, часової близькості чи часової віддаленості члена ряду. При нульовій віддаленості чи максимальній близькості даний коефіцієнт набуває значення 1, при віддаленні слова від часу започаткування ряду коефіцієнт W_i спадає до нуля. Слова, задокументовані в одному джерелі, наділені однаковими ваговими чи радше дистанційними коефіцієнтами.

Математичною моделлю даного дослідження передбачене трактування такого коефіцієнта як характеристичної функції чіткості чи належності $\mu_A(x)$, що вказує на належність елемента x нечіткій множині A . В даному випадку такою множиною виступає діахронний синонімічний ряд, відповідно елемент x – слово, що входить у цей ряд з конкретним $\mu_A(x) = W_i$. Назвемо кожну нечітку множину домінуючою семантичною ознакою розглядуваного діахронного синонімічного ряду. Наприклад, *brade*-ряд назвемо нечіткою множиною *Wide* та *narrow*-ряд нечіткою множиною *Narrow*, оскільки слова у них об'єднуються за вказаними семантичними ознаками, відображаючи першість у їх представленні відповідною функцією належності $\mu_A(x)$.

Співзвучними є й поняття ядра та периферії у нечіткій множині та семантичному полі. В даному випадку семантичне поле складається з двох нечітких множин (двох рядів), тому володіє двома ядрами чи згустками репрезентативних значень, до яких належать елементи з функціями належності у встановлених для кожної множини межах, що дозволяє для зручності дослідження відсікати периферійну частину традиційно довгих рядів давніх мов. Наприклад, у нечіткій множині *Honest* (чи розглянута вище *reddy*-ряді) при встановлених для функції належності межах $0,55 < \mu_A(x) < 1$ розглядатимуться лише перші 30 найдавніших синонімів.

Відповідно термін 'семантична ознака' прийемо за нечітку лінгвістичну змінну, яка набуватиме своїх значень у різних нечітких множинах з різною функцією належності. Наприклад, для слова *bare* нечітка лінгвістична змінна 'семантична ознака' набуває значення *Honest* з функцією належності 0,78 та *Narrow* з $\mu_A(x) = 0,33$ (Рис.3). Для слова *dreich*, 'семантична ознака' набуває *Late* з $\mu_A(x) = 0,27$, *Wide* з $\mu_A(x) = 0,13$ та *Large* з $\mu_A(x) = 0,19$ (Рис.2). Тобто ці слова входять до

вищевказаних нечітких множин з певним значенням функції належності. Під $\mu_A(x)$ розуміється першість у відображенні словом того чи іншого значення. Використані поняття нечіткої логіки (нечітка множина, функція належності та нечітка лінгвістична змінна) висвітлені у [5, с. 39–47].

З огляду на комплементарність ймовірнісних та нечітких оцінок, математична модель даного дослідження включати-ме і ймовірнісну характеристику. Отриманих даних достатньо для застосування закону Пуассона до визначення ймовірності надходження слів у синонімічний ряд.

Згідно з формулою $P_\lambda(m) = \frac{\lambda^m}{m!} \times e^{-\lambda}$, $m=0,1,2,\dots$, де λ середня кількість подій А, що настають за час t у потоці [4, с.40], можна визначити ймовірність того, що діакронний ряд міститиме m слів. У нашому дослідженні, при середній кількості слів у ряді 27 за середній період часу ≈ 500 років, ймовірність того, що синонімічний ряд давньошотландських прикметників міститиме 10 слів становить 0,0001, 27 слів– 0,076, 40 слів– 0,004. Причому, мінімальна кількість слів у ряді 3, максимальна – 86, мінімальний період часу 59, максимальний – 646. Отже, найімовірніше, що такий ряд міститиме біля 30 слів. Варто уточнити, що для правдоподібності розподілу період часу з початком у 1375 чи 1380 роках розширявся до 1100, оскільки твори Джона Барбора «Брюс» (1375) та «Легенди святих» (1380) своєю появою завершили період долітературної давньошотландської мови, який почався близько 1100 року, і тому всі слова, що входили у вжиток в цей період датовані 1375 чи 1380 роками, що і пояснює велике їх скупчення в цьому околі.

До вищеподаного викладу додамо, що на практиці діакронна семантична структура слова часто співпадає зі звичайною семантичною структурою, а діакронний семантичний ряд з синхронним, оскільки згідно з твердженням Дж. Ципфа існує статистичний зв'язок між віком слова та його частотністю, тобто найдавніше слово є найбільш живим [6, с. 3]. А це в свою чергу підміняє досліджуване поняття першості поняттям частотності, що може дещо розширити діапазон даного дослідження.

Таким чином, у статті розгорнуто багаторівневу діакронну лексикографічну модель фрагмента історичного тезауруса давньошотландських якісних прикметників. Дослідження зосереджене довкола побудови діакронних синонімічних рядів та діакронної семантичної структури слова. Представлення даних та необхідні обчислення здійснені завдяки реляційній базі даних IsetIntro. Запропоновано базові принципи математичної моделі для всестороннього аналізу та подальшого розвитку концепції.

Література:

1. Басалкевич О. Є. Характер лексичної еволюції давньошотландської мови / О. Є. Басалкевич // Іноземна Філологія. – Львів, 2014. (у друці)
2. Басалкевич О. Є. Електронне представлення словника шотландської мови. Історія створення та функціональні можливості // Іноземна Філологія. – Львів, 2014. – Вип. 116. (у друці)
3. Білінський М. Е. Діакронні дослідження синонімії з використанням реляційної бази даних / М. Е. Білінський, О. Є. Басалкевич // Комп'ютерні науки та інформаційні технології. Вісник НУ «Львівська Політехніка». – Львів, 2011. – № 710. – С. 204–208.
4. Володарський Є. Т. Статистична обробка даних / Є. Т. Володарський, Л. О. Кошева. – К. : Видавництво НАУ, 2008. – 307 с.
5. Сявак М. Інформаційна система «Нечіткий експерт» / М. Сявак – Л.: Видавництво ЛНУ ім. Франка, 2007. – 318 с.
6. Арапов М. В. Математические методы в исторической лингвистике / М. В. Арапов, М. М. Херц. – М. : Издательство «Наука», 1974. – 165 с.
7. Bilynskyi M. Synonymous string as a diachronic reconstruction: The OED Middle English Evidence for verbs and deverbal coinages / M. Bilynskyi // Inozemna Philologia. – Lviv, 2009. – Issue.121. – p. 20–43.
8. Jones Ch. – The English Language in Scotland: an Introduction to Scots / Ch. Jones. Scotland. – Tuckwell Press, 2002. – 120 p.
9. The Dictionary of the Scots Language. [Електронний ресурс] / Caroline Macafee A History of Scots to 1700// Edinburgh: Scottish Language Dictionaries, 2007. – www.dsl.ac.uk

УДК 81'276.6: 359

О. А. Дакі,

Київська державна академія водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного Дунайський факультет морського та річкового транспорту, м. Ізмаїл

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОРСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

У статті розглянуто тематичні групи у складі української морської терміносистеми, функціонування якої сьогодні пов'язане з певними проблемами, адже вона знаходиться у процесі становлення; запропоновано критерії для класифікації тематичних груп; подано їх тематичну класифікацію за екстралінгвістичними чинниками, а також окреслено склад аналізованих груп.

Ключові слова: термін, морська терміносистема, тематичні групи, морська справа, мореплавання.

В статье рассмотрены тематические группы в составе украинской морской терминосистемы, функционирование которой сегодня связано с определенными проблемами, поскольку она находится в процессе становления; предложены критерии для классификации тематических групп; подана их тематическая классификация, учитывающая экстралингвистические факторы, а также очерчен состав анализируемых групп.

Ключевые слова: термин, морская терминосистема, тематические группы, морское дело, мореплавание.

The article deals with thematic groups in the Ukrainian marine terminology, its functioning is closely connected with some problems today. There are suggested the criteria for the classification of thematic groups; there is submitted their thematic classification considering extralinguistic factors. Is presented the composition of the analyzed groups.

Keywords: term, marine terminology, thematic groups, shipping.

Постановка проблеми. У наш час помітно зростає роль наукових та галузевих терміносистем, а їх обсяг та вплив на розвиток загальнонаціональної мови збільшується. Функціонування української морської терміносистеми сьогодні пов'язане з певними проблемами, адже вона знаходиться у процесі становлення, зокрема в умовах міжкультурної комунікації. Особливої актуальності зазначене питання набуває у професійному спілкуванні спеціалістів та науковців, у викладанні та опануванні спеціальних морських дисциплін, тому що ці процеси потребують знання та постійного використання морських термінів, зокрема їх класифікації.